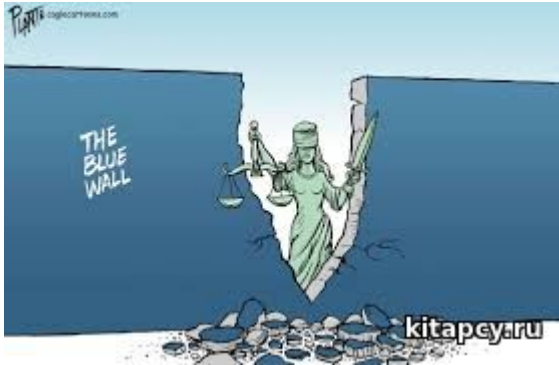

Düýp mesele

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Düýp mesele DÜÝP MESELE

ABŞ-da gul eýeçiligi haýsy partiýa syndyrdy?

Gul eýeçiligi syndyran Respublikan partiýa...

Gul eýeçiligini goldaýan Demokrat partiýa...

Gul eýeçiligine bolan garaýşyň (1828-nji ýylda gurulan) Demokrat partiýany ikä bölmegi bilen Respublikan partiýa 1854-nji ýylda döredildi.

Taryhy proses syýasy partiýalary nireden alyp nirä urýar: Atababalary gul edilen garaýagyz nesilleriň bugünkü gün iň garşy çykýan partiýasy – Donald Trampy Prezidentlik kürsüsine oturdan Respublikan partiýa.

Düýn garaýagyzlaryň umydy bolan bu partiýa häzirki gün nädip ýigrenç bildirilýän partiýa öwrüldi?

1776-njy ýyl.

Iňlis kolonializminiň tepbedini okan ABŞ Garaşsyzlygyny yglan etdi.

Demirgazykdaky ştatlar senagatyň ösen we işçiler synpynyň agdyklyk edýän ýerleridi.

Günorta şatlarda bolsa ekerançylyk ösendi we oba hojalygyn gul zähmetinden peýdalanýan «feodallar ykdysadyýetine» eýedi.

Demirgazyk şol bir wagtyň özünde liberalizmiň, respublikaçylaryň wekilçiligini edýärdi. Şol sanda gul eýeçiliginiňem ýatyrylmagynyň tarapdarydy.

Iki jemgyýetçilik gurluşy we agalyk ediji synp ABŞ wekiller palatasy we senatorlaram biri-birileri bilen gapma-garşylykly ýagdaýa geldiler. Goh-galmagally çekişmeler döredi.

Mysal üçin... Demirgazykdaky senagat buržuazıyazy gümrük

paçlarynyň artdyrylmagyny talap etse, günortadaky gul eýeleri daşarky bazarlara eksport edýän pagtasynyň gümrük paçlarynyň artdyrylmagyna garşy çykdy we ş.m. ...

Ýurt aslynda ikä bölünen haldady. Mejbury bileleşik 1861-nji ýyla çenli dowam etdi.

Gul eýeçilikli Günorta ştatlar ABŞ-dan bölünip aýrylýandygyny deklarasiýa arkaly resmi ýagdaýda jar etdi. Yzysüre gul eýeçiligini ýaýmak üçin Demirgazyga hüjüm etmäge başlady...

Çaknyşyk «häzirkizaman taryhyň ilkinji iň uly urşuna» – ABŞ-nyň Graždanlyk urşuna (1861-1865) sebäp boldy. Ýurduň ilatynyň 2%-i uruşda wepat boldy. Netijede...

Günortanyň gul eýeçilikli “feodalizmi” yeňildi...

Demirgazygyň liberal kapitalizmi yeňiş gazandy...

■ MARKS KAPITALIZMIŇ TARAPYNY ÇALDY

Şol döwür...

Londonda sürgünde gezip ýören Karl Marks «New York Tribune» gazetine Respublikan partiýany goldaýan makalalary ýazyp ugratdy. Ol şertsiz-sowalsyz Demirgazyk kapitalizmine arka durdy...

Ýeri, antikapitalizmiň düýbünü tutujy atasy Marks garşysyna giden kapitalizminiň näme üçin näme üçin isledi? Soň-soňlar Lenin bu ýagdaýa «ýerindäki ýagdaýyň ýerinde gellen netijesi» diýip baha berdi. Ýagny belli bir wagt we ýerdäki wakany belli bir çarçuwada degerlendirmäge çalyşýan rewolýusioner içki we daşarky konstrukurany göz önüne tutman bilmez. Ýagny...

Rewolýusioner garşyma-garşy gelende «feodal han-beglere» däl-de, buržuaz liberal kapitalizmiň tarapyny turýar. (Ýerli kürt han-beglerine oda düzüp, kemalist galkynyşa duşmançylyk beslän çepçileriň gulagyny şaňlatdyk öýdýän!)

Marksyň Demirgazygy goldamagy geň zat däl di. Senagat kapitalizminiň lokomotiwi Angliýa başlyklaýyn, gul zähmetiniň önümi bolan pagtadyr şeker ýaly zatlary ujypsyz çykdaýy bilen öndürmäge ýykgyt edýän ýurtlar gul eýeçiliginiň dowam etmegini isleýärdi. (Bugün pagtadyr şekeriň ýerine nebitdir gazy goýup, göz önüne getirip görüň siz!)

Arzan çig mala garaşly yzagalak halkara koalizasiýa Marksyň garşy çykmagynda aýratyn many bardy. Marks bu sferalaýyn

yzagalak ýaranlyklaryň garşysyna «ulusçy» liberal buržuazlary, intelligensiýany we işçiler synpyny goýdy... (Imperializmi ýok saýyp Türkiýede partiýalar frontuny döretmegiň hiç hili manysy ýok. Ýeke gezek öwsen pessaý syýasy şemalyň badyna ýykylar gider...)

■ ÖMRÜNI TAMAMLADY

Respublikan partiýanyň öwrülşiği ykdysady häsiýetlidi:

XIX asyryň “rewolýusioner” partiýasy...

XX asyryň “yzagalak-dindar” partiýasyna öwrüldi...

Demirgazygyň partiýasydy, günortanyň uly goldawyndan peýdalanan partiýa öwrüldi!

Aslynda... Respublikan partiýanyň tutumy kapitalizmiň nireden nirä öwsendigini görkezýär.

Respublikan partiýa wagtyň geçmegi bilen kapitalizmden neokapitalizme sowruldy...

Ronald Reýgan bile başlap, Donald Tramp bilen dowam eden neoliberal-wagşy kapitalizme arka durup, dünýädeki her dürli yzagalak globallaşma ýaranlygyň öňbaşçysy boldy.

Hawa, geň galar ýaly zat ýok... XX asyrdan başlap Respublikan partiýa düýpgöter başga hili syýasy ugra gönükdirdi. Gul eýeçiligini ýatyrnan partiýa garaýagyrlaryň ezilip-horlanmagynda uly rol oýnady. Munuň özeninde akýagyz işçi synpynyň arzan garaýagyz işçi güýjüne bolan duşmançylygy ýatyrdy. Kagyz ýüzünde gulçulykdan azat garaýagyrlar bu gezek ýoksullyk girdabynyň zarby bilen “ikinci sınıp raýata” öwrüldi. Wagtyň geçmegi bilen “akýagyz işçi synpy-da” garyplykda garaýagyrlar bilen deňleşdi.

Bugün... ABŞ-daky garaýagyz topalaňlaryna hakykatdan daş ýüzleý baha berilýär. Mesele dünýä bolşy ýaly, şugünki günem ykdysady häsiýetlidir...

Düýp mesele şu:

Ähli sistemalar ölümlidir. Kapitalizm ömrüni bireýýam paýawladý, diňe ýerine näme gonjagy belli däl...

Jümle-jahana sistema-režim bozuýy günler garaşýar.

ABŞ-da bolup geçen topalaň bütindünýä syýasy sarsgynyň

buşlukçy ýaňlarydyr....

Soner ÝALÇYN.

«Sözcü» gazetini, 04.06.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Publisistika